

KONUT VE TOPRAK HAKLARI AĞI

Uluslararası Habitat Koalisyonu

ACIL EYLEM ÇAĞIRISI

DIYARBAKIR: TUR-260516

DIYARBAKIR SURİÇİ'NDE
KAMULAŞTIRMA, TAHLİYE VE YIKIM

Kitlesel mülksüzleştirme, yerinden edilen 23.000 insan, dünya mirası alanlar dâhil yıkılan 1100 yapı, zorla tahliye ile karşı karşıya 27.000 kişi

Türkiye haritası üzerinde Diyarbakir'in konumu ve Diyarbakir il detayı (nüfus: 1.528.958).

I. Özet

Aralık 2015'ten beri Diyarbakır'ın Suriçi ilçesinde sürdürülen büyük ölçekli askeri operasyonlarla burada yaşayan 23.000 kişinin yerinden edilmesinin ardından Bakanlar Kurulu Suriçi'nde devlete ait olmayan tüm arazilerin acele kamulaştırılması kararını aldı.¹ Kitlesele mülksüzleştirme yoluyla toplam **6.292 parsel** araziye el konulması planlanıyor. Kararın yürürlüğe konması, Suriçi'nde yaşayan **27.000 kişinin daha** zorla tahliye yoluyla yerinden edilmesi, **14.764 hane** ve Suriçi'nin **50.341 kişilik nüfusunun tamamının** etkilenmesi demek.

Temmuz 2015'te hükümet ile PKK arasındaki ateşkesin sona ermesinden bu yana (Şubat 2016 itibarıyla) en az **355.000 kişi** silahlı çatışmalar nedeniyle ilçeyi terk etti, Güneydoğu Anadolu'da yedi ilin en az 22 ilçesinde uygulanan sokağa çıkma yasağından yaklaşık **1.642.000 kişi** etkilendi.

Suriçi ve bugünkü Diyarbakır büyükşehir bölgesi aynı zamanda Türkiyeli Kürtlerin tarihsel ve kültürel başkenti olarak kabul edilir. Askeri operasyonlarda, aralarında çoğu değerli dünya mirası olanlarının da bulunduğu 1100 kadar yapı, kısmen ya da tamamen yıkıldı, mahalledeki yıkım bugün de sürmektedir. Yapılan bu uygulamalar, Türkiye'nin de kabul etmiş olduğu anlaşmaları da kapsayan uluslararası hukuka aykırıdır, etnik temizlik kaygılarını gündeme getirmektedir. 2002'den beri iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) yönetiminde Türkiye'de bugüne kadar yürütülen kentsel dönüşüm uygulamalarının ve Türk hükümetleri ile Kürt nüfusun yaşadığı bölgelerdeki yurttaşlar arasındaki tarihsel anlaşmazlıkların ışığında, Suriçi'nin mülksüzleştirme ve yıkım sürecinde partinin iki düsturunun bir araya geldiği görülüyor. Bölge halkı, güvenlik operasyonlarının amacının PKK ile mücadele değil, kentsel dönüşüm çalışmaları öncesinde yerli halkı bu tarihsel merkezden çıkarmak olduğu inancını dile getirmektedirler.

II. Mağdurlar

2016 ilkbaharında yürütülen askeri operasyonlar sırasında Suriçi'ne bağlı 15 mahallenin altısında (Cevat Paşa, Dabanoğlu, Fatih Paşa, Hasırlı, Cemal Yılmaz, Savaş mahalleleri) sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Sur ilçesinde 11 Aralık 2015'te süresiz olarak ilan edilen 24 saat sokağa çıkma yasağı yer yer halen sürmekte. Diyarbakır Belediyesinin tahminine göre, Sur ilçesini terk etmek zorunda kalanların sayısı 50.000 kişi. Özellikle, Suriçi'nde yaşayan 23.000 kişi, sokağa çıkma yasağı birkaç saatliğine kaldırıldığında, süregelen ev hapsi yeniden başlamadan önce evlerini terk ederek ilçeden ayrıldı. Kapalı alanlarda yürütülen askeri operasyonların ardından, Suriçi'nin sokağa çıkma yasağı uygulanan mahallelerindeki yapıların %70'i ya tamamen ya da kısmen yıkılmıştı. Kamulaştırma kararı Suriçi'nin tamamını ve **23.000'i evlerini terk etmek zorunda bırakılanlar**, 27.000'i zorla tahliye edilme tehlikesiyle karşı karşıya olmak üzere 50.341 kişilik nüfusun tümünü etkilemektedir. Güneydoğu Anadolu bölgesi genelinde yedi ilin en az 22 ilçesinde, 65 kez süresiz, 24 saatlik sokağa çıkma yasağı ilan edildi, bu yasaklardan en az **1.642.000 kişi** etkilendi. Uygulanan sokağa çıkma yasağı ve kuşatmalarla bölge halkının, yaşama ve sağlık gibi en temel hakları çiğnenmektedir. Dahası, Sağlık Bakanı'nın 27 Şubat 2016 günü yaptığı açıklamaya göre en

¹ Resmi Gazete, Karar No: 2016/8659, 21 Mart 2016, erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160325-15.pdf>

az 355.000 kişi yaşadıkları kent ve ilçeyi terk etmek zorunda bırakılmıştır. Ağustos 2015'ten Nisan 2016'ya kadar en az 338 sivil, sıkıyönetim altında yaşamını yitirdi. Yaşamını yitirenlerden 78'i çocuk, 69'u kadın, 30'u yaşlı, 46'sı Diyarbakır Büyükşehir bölgesinde, 21'i Suriçi'nde yaşayan yurttaşlardı.

III. Failler ve Sorumlular

Planlanan tahliyeler ve gerçekleşen mülksüzleştirmelerin sorumlusu olan parti şu anda Türkiye Cumhuriyeti'nin hükümeti, daha doğrusu, Kamulaştırma Kararı'nın altında imzası olan, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve (Mayıs 2016'da istifa ederek koltuğu Binali Yıldırım'a devreden) dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu'nun yönetimindeki Bakanlar Kuruludur. Kalkınma Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Başbakanlık Toplu Konut İdaresi (TOKİ), Suriçi'nde yapılan bu kamulaştırmayı ve tasarlanan geliştirme uygulamalarını destekleyen sorumlulardır. Sokağa çıkma yasağı ilan etme yetkisi, Cumhurbaşkanı tarafından atanan valilerdedir; dolayısıyla Suriçi mahallesi ve Sur İlçesindeki uygulamaların sorumlusu Diyarbakır valisi Hüseyin Aksoy'dur.

Kentlerin yıkılmasının doğrudan sorumluları, Terörle Mücadele Polis Timleri, Polis Özel Harekât Ekipleri, Jandarma Özel Harekât Ekipleri, askeri kuvvetler ve çevik kuvvet gibi İçişleri ve Savunma Bakanlıklarınca yönetilen güvenlik güçleridir. Ayrıca, yine İçişleri ve Savunma Bakanlıklarınca yönetilen Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele (JİTEM), Hançer, Fatihler, Esedullah gibi hukuk dışı örgütlerdir. Esedullah timinin IŞİD ile bağlantılı olduğu söylenmektedir. Ayrıca, aralarında YDG-H gibi PKK militanlarının olduğu muhalif güçlerdir.

IV. Yaşananlar, Sonuçları, Gelişmeler

Diyarbakır'da yaşanan olaylar ile Suriçi'nin kamulaştırılması, Türkiye'de Kürt çoğunluğun yaşadığı illere dair kapsamlı siyasi bağlamla iç içe geçmiştir. Hükümet ile PKK arasındaki ateşkesin Temmuz 2015'te sona ermesinden ve sonrasında aylarda giderek yükselen tansiyonun ardından, şiddet olayları tüm Türkiye'ye, özellikle Güneydoğu illerine yayıldı. PKK ile Türk ordusu arasında çatışmalar sürerken Türk yetkililerin birkaç ilde birden sokağa çıkma yasağı koymasıyla eylemler başladı. Sayısı bilinmeyen bir grup Kürt yurttaş, daha çok PKK'nin gençlik kolu YDG-H ile bağlantılı olduğu söylenen gençlerin öncülük ettiği silahlı mücadeleye katıldı. On küsur ilde, gençler "meşru müdafaa" adı altında silahlanıp, sokaklarında devriye gezerek kentlerin denetimini ele geçirdiler. Polis ve askerin mahallelere girip, ateşkesten beri olduğu gibi keyfî tutuklamalar yapmalarını engellemek için hendekler kazıp, barikatlar kurdular.²

Buna karşılık Türk yetkililer sokağa çıkma yasaklarının kapsamını genişletip, Güneydoğu Anadolu'da büyük ölçekli bir askeri operasyon başlattılar. Bu operasyonlarda 338 sivil öldürüldü, 355.000 sivil yaşam alanlarından sürüldü, konut alanları çok büyük yıkıma uğradı. Yalnızca

² Hümeysra Pamuk, "A new generation of Kurdish militants takes fight to Turkey's cities," *Reuters* (27 Eylül 2015), erişim adresi: <http://www.reuters.com/article/us-turkey-kurds-youth-idUSKCN0RR0DS20150927>

Suriçi'nde 1100 yapı yerle bir edildi. 16 Ağustos 2015 ile 20 Nisan 2016 tarihleri arasından bölgedeki yedi ilin en az 22 ilçesinde 65 kez süresiz, 24 saatlik sokağa çıkma yasağı başlatıldı, yasaklardan en az 1.642.000 kişi etkilendi. Belirtildiği gibi, protestolar, anma törenleri çoğunlukla sokağa çıkma yasağının dışındaki yerlerde gerçekleştirildi, ama polis halkın üzerine biber gazı ve basınçlı su sıkarak toplananları dağıtmaya çalıştı, birçok kişiyi gözaltına aldı. 20 Nisan'a gelindiğinde Diyarbakır Büyükşehir bölgesinde 35 sokağa çıkma yasağı ilan edilmişti.³

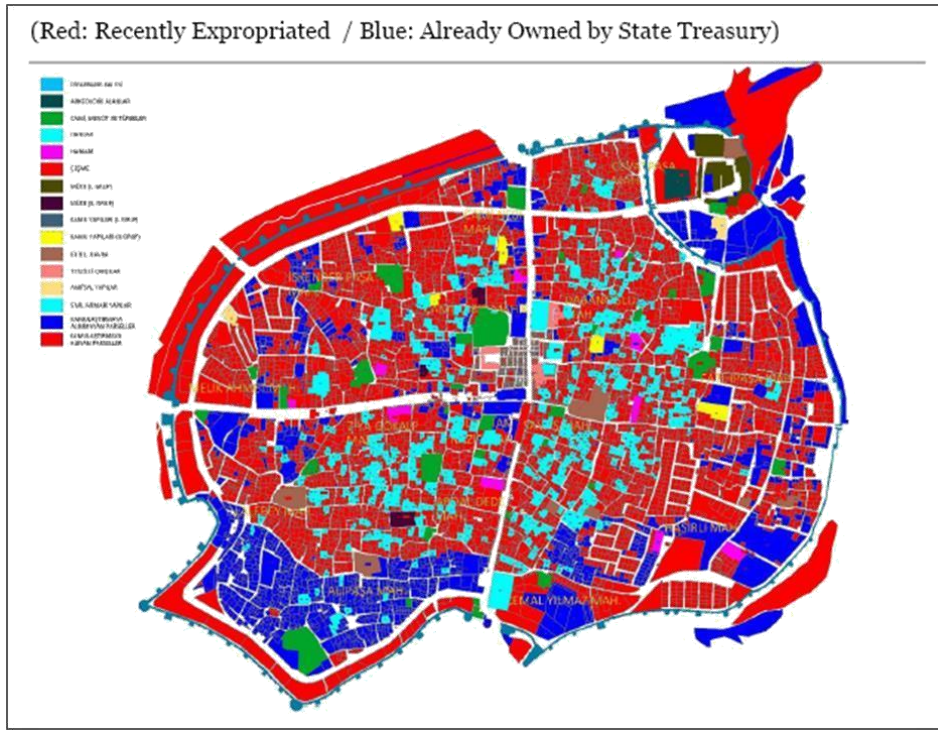
Dahası, bölgedeki güvenlik operasyonlarıyla yaklaşık 200.000 kişi ölüm, sakatlanma, evini terk etme riskiyle karşı karşıya bırakıldı, bu insanlar iki ateş arasında kaldı, evlerine hapsedilip, en acil ihtiyaçlardan, su gibi en temel hizmetlerden mahrum edildi. 2016 yılıyla birlikte çarpışmalar şiddetlendi, Mart ayının başına kadar süregelen 103 günlük güvenlik operasyonları Suriçi'ni harabeye çevirdi. Sokağa çıkma yasağı buna rağmen kaldırılmadı, kısmen de olsa Haziran ayına kadar sürdü, bazı bölgelerde kuşatma 160 güne kadar çıktı. Kamyonlar enkaz kaldırmak için ilçeye geldikleri hâlde halkın mahallelerine girmesine izin verilmedi.

Bölge kaynaklarına göre, bölge halkı, güvenlik operasyonlarının amacının PKK ile mücadele değil, kentsel dönüşüm çalışmaları öncesinde, yerli halkı Suriçi'nden çıkarmak olduğu inancında.⁴ Hükümetin Mart ayında yayımladığı, Diyarbakır'ın Suriçi'nde 7.714 parsel arazinin %82'sine karşılık gelen 6.292 parsel araziye kamulaştırma kararı bu düşünceyi doğruladı. Diyarbakır halkı ve belediyesi kamulaştırma planlarına katılmadıkları gibi bundan haberleri bile yoktu. Şimdiye yeniden yapılanma planlarından dışlanacaklarının, evlerinin, dükkânlarının düşük bir para karşılığında ellerinden alınacağı, sonucunda da bölgenin sosyal dokusunun yok edileceğinin korkusunu yaşıyorlar.

Yıkım ve mülksüzleştirme seferberliğinin fiziksel kapsamını kentin değerli varlıkları oluşturuyor. Diyarbakır Kalesi, hemen yanındaki Hevsel Bahçeleri, kent ile Dicle Nehri arasında uzanan kültürel bir peyzaj. Bölgenin 2012'de UNESCO Dünya Mirası kapsamına alınması, kentin binlerce yıllık tarihinin dünya mirasına kazandırdığı değer kanıtı. Diyarbakır Belediyesi, özellikle 27 Ocak - 3 Şubat 2016 tarihleri arasında şiddetlenen çatışmalarda ağır silahların kullanılmasının Sur kentsel alanında ve tarihsel nitelikli yapılarda büyük zarar ve yıkıma neden olduğunu bildirmektedir. Suriçi Kentsel Sit Alanındaki mimari doku, paha biçilmez kentsel yapı ve binalar ciddi biçimde zarar görmüş, ilçedeki toplumsal sistem ve yaşam döngüsü alt üst olmuştur.

³ Türkiye İnsan Hakları Vakfı, "16 Ağustos 2015 – 20 Nisan 2016 Tarihleri Arasında Sokağa Çıkma Yasakları ve Yaşamını Yitiren Siviller," Nisan 2016, Ankara.

⁴ Mahmut Bozarlan, "How Turkey seeks to kill two birds with one stone in Diyarbakir," *Al Monitor* (5 Nisan 2016), erişim adresi: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/04/turkey-pkk-clashes-ankara-pledges-urban-renewal.html>.

Suriçi'nde yaşayan 50.341 kişiyi etkileyen kamulaştırma haritası.

Kurşunlu Cami, Şeyh Muhtar Camisi (Dört Ayaklı Minare), Paşa Hamamı, Mehmet Uzun Müze Evi gibi koruma altındaki birçok sivil yapı, Yenikapı Caddesindeki tarihsel dükkânlar, kısmen ya da tamamen yıkılmıştır. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Çevre Koruma ve Kontrol Daire Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığının bölgedeki yerel kurumlarla birlikte komisyonlar oluşturup, koruma altındaki tarihsel yapıların fiziksel parçaları da dâhil olmak üzere, geriye ne kaldığını hiç incelemeyen, yıkıntıları kaldırıp, normalde döküm sahası olmayan bir alana yığdığını resmen duyurdu. Bundan da öte, Belediyeye göre, sokağa çıkma yasağının uygulandığı altı Suriçi mahallesinin yer aldığı eski kentin doğu tarafındaki yapıların yaklaşık %70'inin polis ya da askerlerin operasyonları sonucunda tamamen ya da kısmen yıkıldı.⁵ Tahminlere göre, çatışmalarda kısmen zarar gören 1100 yapı, operasyonların sona ermesini izleyen iki ay içinde ekipler tarafından yıkıldı. Mayıs 2016 itibarıyla enkaz kaldırma çalışmaları sürüyor ve bu sayının her gün biraz daha artacağı öngörülüyor. Bölge hâlâ kuşatma altında olduğu için yıkımın boyutlarını tam olarak bilmek ya da yıkılan 1100 yapıdan kaçının tarihsel, sivil veya konut binası olduğunu belirlemek mümkün değil. Bu nedenle verilen zararın boyutları uydu görüntülerinden çıkarılarak değerlendirilmeye çalışılıyor.

⁵ Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı Alanı Yönetim Dairesi, *Diyarbakır'ın Sur İlçesinde Hasar Değerlendirme Raporu*, 30 Mart 2016, Diyarbakır.

Son dönemde Türkiye genelinde kentlerde yürütülen kentsel gelişim planları aynı zamanda hükümetin benimsediği zarar verici sürece de işaret etmekte.⁶ Etkilenecek olan kesimlere danışmadan ya da uygulamaların toplumsal ve kültürel sonuçlarını dikkate almadan yapılan tepeden inme planlamalarla, tarihsel mahallelerdeki halkın yasal tapulu mülkleri, İstanbul'un Sulukule, Tarlabası ya da Ayvansaray mahallelerinde olduğu gibi, kentsel yenilenme adı altında yerle bir ediliyor. Tüm bu örneklerde, kentsel gelişimin hedeflediği bölgeler, tarihsel olarak Roman ve Kürt nüfusun yaşadığı bölgelerdir. Plancılar, geliştiriciler bu mahallelerde yerli halkın karşılayamayacağı kadar fahiş projeler yaparak, buraların asıl sahipleri olan düşük gelirli aileleri mahallelerini terk etmeye zorladılar. Sahibi oldukları mülkün şişirilmiş fiyatlarını ya da geliştirilen projelerin maliyetlerini karşılayamadıkları için üçüncü taraflara satış olanağı da olmayan bu aileler, kamulaştırma sürecini yaşamamak için çaresiz mahallelerini terk ediyorlar. Sonuçta, daha da yoksullaşıyor, yoksunlaşıyor, yerlerinden ediliyorlar.

16 Ocak 2016: Güvenlik operasyonları ve güvenlik güçleri ile Kürt militanlar arasındaki silahlı çatışmalarda hasar gören surlar (Sertaç Kayar/Reuters).

Kent merkezleri yüksek gelirli, varlıklı kesim, kısa süreliğine gelen turistler ve şirket başkanları için yeniden tasarlanırken, yeniden geliştirilen bu bölgelerdeki nüfusun %70'inin kent dışına göçmesinin beklendiğini söylemek abartılı olmaz. Gecekondu mahallelerinde uygulanan geliştirme planlarıyla, burada yaşayan halk çoğunlukla sözde "sağlıksız," "güvensiz," "batak" alanlardan çıkarılmakta, "gelişme" el altından yürütülen bir zorla tahliye mekanizmasına dönüştürülmekte; "yeniden geliştirilen" bu bölgelerdeki konutların bedelini ödeyemedikleri için "yeniden yerleştirilecek" olan halk, çoğu kez öncekine göre daha yoksul, yaşamlarının çok önemli bir boyutu olan sosyal ağlarından, dayanışma içinde oldukları ortamlarından koparılmış bir halde bölgeyi terk etmek zorunda kalmaktadır.

Yakın dönemde Türkiye'de uygulanan kentsel dönüşüm süreci ve hükümetler ile Kürt nüfusun yaşadığı bölgelerdeki yurttaşlar arasındaki tarihsel çatışma dikkate alındığında, merkez yönetiminin Diyarbakır'ın demografik yapısını değiştirme amacını güttüğü ister istemez akla geliyor.

⁶ Bkz. Cihan Uzunçarşılı Baysal ve HIC-HLRN, "Privatizing the Land in Turkey," *The Land and Its People: Civil Society Voices Address the Crisis over Natural Resources in the Middle East/North Africa* içinde (Kahire: HIC-HLRN, 2015), erişim adresi: http://www.hlrn.org/publication_det.php?id=o2ps.

V. Resmî Gerekçeler ve Eleştiriler

21 Mart 2016 tarihli Sur ilçesi kamulaştırma kararı, 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununun, yurt savunması ihtiyacına veya aciliyeti durumunda Bakanlar Kuruluna acil kamulaştırma kararı yetkisi veren 27. maddesine dayanıyor. Karar, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın talebi üzerine alınmış gibi görünüyor. Çevre ve Şehircilik Bakanının açıklamasına göre karar, bölgenin korunması için "son çare" olarak alınmış.⁷ Bunun dışında, yetkililerin kararın bölgeye giden desteği hızlandırmak için alındığına dair açıklamaları da var.⁸ Ancak, acil bir kamulaştırmanın, Sur'da mülkü olanlara ya da yaşayanlara yardım etmek ya da korumak açısından hiçbir faydası yok, dahası, yetkililer Sur ilçesindeki veya Diyarbakır Büyükşehir bölgesindeki evlerini terk etmek zorunda kalanlara alternatif konut sağlama konusunda hızlandırılmış bir çalışmaları yok. Bu da amacın yardım etmek değil, bölgeden uzaklaştırmak olduğunun bir göstergesi.

Operasyonların duyurulan diğer bir nedeni de Suriçi'nin kentsel dönüşümü. Yerli halka danışılarak, halk ve halkı temsil eden kuruluşların katılımlarıyla, insan haklarına ilişkin önkoşulları yerine getirerek geçerli bir amaca yönelik olarak yapıldığında, kentsel dönüşüm ve gelişim meşru nedenlerdir, ancak yetkililerin bu dönüşümü silahlı çatışmalar sonucunda halkı yerinden ederek yapmaya çalışmaları yalnızca yurtsuzlaştırma, yoksulluk ve evsizlik olgusunu şiddetlendirmektedir.

VI. Azınlıklar ve Yerli Halklar

Son ana dile göre nüfus sayımı verilerine göre (1965) Türkiye nüfusunun çoğunluğu etnik olarak Türktür, ancak sınırları içinde konuşulan 26 dil grubu bulunmakta, azınlık grupları içinde en büyük grup Kürtçedir.⁹ Daha küçük azınlık grupları Ermeni, Rum ve Kafkas kökenli gruplardır. Tüm etnik gruplar aşağıda ele alınmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi Diyarbakır, Kürt kökenli iller arasında tarihsel ve kültürel başkent olarak kabul edilmektedir. Türkiyeli Kürt yurttaşlar ülkedeki toplam nüfusun yaklaşık %20'sini oluşturmakta ve çoğunlukla Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşamaktadırlar. Kürt halkı binlerce yıldır, Türkiye sınırlarının ötesine, kuzey Suriye, kuzey Irak, kuzey batı İran ve Azerbaycan'ın bazı bölgelerine uzanan bir alanda yaşamaktadırlar. Kürt halkının sivil statüsü ve yakın dönem tarihi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Ancak özyönetim arzuları ve ulusal talepleri, Kürt nüfusun yaşadığı tüm ülkelerde süregelmiştir.

⁷ "Turkey seizes six churches as state property in volatile southeast," *World Watch Monitor* (6 Nisan 2016), erişim adresi: <https://www.worldwatchmonitor.org/2016/04/4392638/>

⁸ İnsan Hakları Komiserliği, *Turkey: Security trumping human rights, free expression under threat*, Avrupa Konseyi (Nisan 2016), erişim adresi: <http://www.coe.int/en/web/commissioner/-/turkey-security-trumping-human-rights-free-expression-under-threat>

⁹ Peter A. Andrews, "Ethnic groups in the Republic of Turkey," Ek B 60, *Tübingen Atlas des Vorderen Orients* (Wiesbaden: Reichert Yayıncılık, 1989, 2. Genişletilmiş baskı, 2 cilt, 2002).

Tarihsel olarak, birbiri ardına gelen Türk egemenliğindeki devlet yönetimlerinin bölgedeki (Sünni ve/veya Türk olmayan) azınlıklarla ilişkileri, nüfus transferi, demografik manipülasyon ve kurumsallaşmış ayrımcılıkla nitelenmiştir.¹⁰ Modern Türkiye Cumhuriyeti döneminde İnsan Hakları Konseyi'nin Evrensel Periyodik İnceleme raporlarında azınlıklara karşı davranış ve azınlıklarla ilişkilere dair kaygılar defalarca ifade edilmiştir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi ve İnsan Hakları Komitesi de Türkiye'yi topraklarında yaşayan, Kürtler de dâhil olmak üzere, tüm azınlıkları tanımaya çağırılmış, azınlık halkların haklarının korunmasına, azınlıklara karşı nefret söylemlerini ve suçları engellemeye, özellikle kendi kültürlerini sürdürme hakları üzerinde süregelen ayrımcılığı önlemeye yönelik mekanizmaların bulunmaması konusundaki kaygılarını dile getirmiştir.¹¹ Eğitim hakkı açısından, bu insan hakları anlaşmalarının organları, Türkiye'yi, başta Anadolu'nun doğu bölgeleri olmak üzere ülkede eğitimin yaygınlaştırılması ve niteliğinin artırılması için daha fazla tedbir almaya çağırmıştır. Diğer insan hakları kuruluşları da etnik grupların eğitim görmesini sağlayacak gözetimin bulunmaması ve Türkçe dışında bir dilde eğitim yapılmaması konusundaki kaygılarını ifade etmişler,¹² yasalarda değişiklik yapılarak, Türkiye'de geleneksel olarak kullanılan dillerin¹³ kamu eğitim sistemine dâhil edilmesinin sağlanmasını tavsiye etmişlerdir.¹⁴

Türkiye, Avrupa Konseyi'nin *Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşmesi* ve *Avrupa Bölgesel Diller ve Azınlık Dillerini Koruma Anlaşması* gibi azınlıkların haklarının korunmasını sağlayan mekanizma ve çerçeveleri imzalamış veya kabul etmiş değildir.

Türkiye'de Kürtlerin yaşadığı illerde süregelen şiddet olayları, bölgenin yakın dönem çatışma geçmişinin bu tür ayrımcılık ve yerinden edilme uygulamalarının doğrudan bir sonucu olduğunu düşündürmektedir. Birleşmiş Milletler Özel Temsilcisi'nin ülke içinde yerinden edilen kişiler ülke raporu dikkate alındığında, 1985-1999 arasında Güneydoğu Anadolu'da yaşanan PKK'nin direnişi ve hükümetin buna karşı operasyonları, 35.000'den fazla yaşama mal olmuş, ağırlıklı

¹⁰ Nesim Şeker, "Forced Population Movements in the Ottoman Empire and the Early Turkish Republic: An Attempt at Reassessment through Demographic Engineering," *European Journal of Turkish Studies*, No. 16 (2013), erişim adresi: <https://ejts.revues.org/4396> Joseph Schechla, "Ideological Roots of Population Transfer," *Third World Quarterly*, Cilt 14, sayı 2 (1993), ss. 239–75, erişim adresi: <http://dx.doi.org/10.1080/01436599308420324>; Ilia Xypolia, "Racist Aspects of Modern Turkish Nationalism," *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Cilt 18, Sayı 2 (2016), ss. 1–14, erişim adresi: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/19448953.2016.1141580> Deniz Gökalp, *Beyond Ethnopolitical Contention: The State, Citizenship and Violence in the "New" Kurdish Question in Turkey*, s. 23; "Prospective-Turks' or 'Pseudo-Citizens': Kurds in Turkey," *The Middle East Journal* 63(4) (Ekim 2009), ss. 597–615; Cultural Survival, "Speaking Kurdish in Turkey," <https://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/speaking-kurdish-turkey>.

¹¹ İnsan Hakları Konseyi, a.g.e. par. 30, 82, 83.

¹² Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 42. maddesi.

¹³ Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Bildirim ve Çekinceler: Türkiye, erişim adresi: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-3&chapter=4&lang=en#EndDec.

¹⁴ İnsan Hakları Konseyi, "Compilation prepared by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights in accordance with paragraph 15 (b) of the annex to Human Rights Council resolution 5/1 and paragraph 5 of the annex to Council resolution 16/21 - Turkey," A/HRC/WG.6/21/TUR/2, Kasım 2014, par. 78.

olarak Kürt kökenli olmak üzere, 378.000 ile 4,5 milyon arasında yurttaşın yerinden edilmesine neden olmuştur.¹⁵

Uluslararası Habitat Koalisyonu, 1996'da İstanbul'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler 2. İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II) kapsamında Güneydoğu Anadolu'ya, önceki altı yıl içinde Türk askeri kuvvetlerinin Kürt köylerinde yaptığı yıkımı incelemesi amacıyla bir araştırma heyeti göndermiştir. Heyet raporunda, Türk askeri kuvvetlerinin yalnızca 1991-1996 yılları arasında 3000'den fazla Kürt köyünü yıkıp yaktığını bildirmiştir.¹⁶

1999 yılı sonunda, Güneydoğu Anadolu'nun 3165 kırsal yerleşim bölgesinden toplamda 378.000 kişi güvenlik güçleri tarafından "tahliye edilmişti." Ancak, bu rakama genel güvensizlik koşulları sonucunda evlerini terk eden kişiler dâhil olmadığı için, yerinden edilen kişilerin sayısının daha fazla olabileceği düşünülmektedir. Bu anlamda, Türkiye'deki STK'ların raporlarında 2 ile 4,5 milyon arasında Kürt yurttaşın yerinden edildiği belirtilmekte, yabancı gözlemciler ise 2001 yılı itibarıyla yerinden edilmiş ve evine dönmemiş kişilerin sayısının "güvenilir bir tahminle" 1 milyon civarında olduğunu belirtmektedir. Birleşmiş Milletler Özel Temsilcisi'nin 2002 yılı raporunda da bazı raporlara atıfta bulunularak şöyle denmektedir:

"Yerinden edilen kişilere, evlerini terk etmek zorunda kalmalarının ardından barınma ve yiyecek sağlanmamıştır; Hükümetin, güvenlik güçleri tarafından evlerinden çıkarılan kişilere geçici barınma sağlanmamıştır. Bunun sonucunda yerinden edilenlerin büyük çoğunluğu Diyarbakır ve Batman gibi il merkezlerine göç etmiş, buralarda aşırı yoksulluk içinde, yetersiz altyapı, ısınma, sağlık ve temizlik koşullarında yaşamaktadırlar. Maddi güçlerinin olmaması, mülklerini kaybetmeleri karşılığında herhangi bir tazminat verilmemiş olması, işsizliğin "yıkıcı" boyutlarda olduğu kalabalık kent ve kasabalarda iş bulmalarının gerekmesiyle, bu insanların durumlarını daha da kötüleştirmektedir. Dahası, o güne kadar hayvancılık ve küçük ölçekli tarımla uğraşan birçok kişi, yerlerinden edildikten sonra yaşamak zorunda kaldıkları kent ortamına uyum sağlayamamıştır."¹⁷

2014 tarihli Evrensel Periyodik İnceleme raporunda Türk yasalarında terör suçları tanımının belirsiz olduğu, terörle mücadele yasaları kullanılarak çok sayıda kişi hakkında siyasi kovuşturma yürütüldüğü belirtilmektedir. Uygulamalar Özel Raportörü, yasaların "orantılılık" teriminin uluslararası yorumları karşılayacak ve öldürücü güce ancak mutlak bir tehlike karşısında son

¹⁵ İnsan Hakları Komisyonu, "Report of the Representative of the Secretary-General on internally displaced persons, Mr. Francis Deng, submitted pursuant to Commission on Human Rights resolution 2002/56 – Turkey," E/CN.4/2003/86/Add.2, 27 Kasım 2002, erişim adresi: <http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=E/CN.4/2003/86/Add.2&Lang=E>.

¹⁶ Uluslararası Habitat Koalisyonu, *Impact of War and Forced Evictions on Urbanization in Turkey: Violations of Housing Rights, Fact-finding Report Sayı. 1* (İstanbul: Uluslararası Habitat Koalisyonu, Haziran 1996), erişim adresi: http://www.hlrn.org/publication_det.php?id=qm8=#.V0s2ztJIN4.

¹⁷ Deng, a.g.e.

çare olarak kullanılabileceğini koşula bağlayacak şekilde düzenlenmesini tavsiye etmiştir.¹⁸

Güvenlik görevlilerinin aşırı güç kullanmaları sonucunda ölümlerin olduğu, polisin aşırı güç kullanımını inceleyen bağımsız, tarafsız, etkili soruşturmaları yürütülmediği konusunda kaygılar devam etmektedir.¹⁹

Avrupa İrkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu, ara izleme döneminde Türkiye'nin "polis ve diğer güvenlik güçlerinin görevlerini kötüye kullandıkları, azınlık gruplara karşı insanlık dışı davrandıkları iddialarını soruşturması amacıyla polis, diğer güvenlik güçleri ve yargı makamlarından bağımsız" bir kurulun oluşturulması gerektiğini bir kez daha dile getirmiştir.²⁰ İşkenceyle Mücadele Komitesi, terörle mücadele operasyonları ve politikaları kapsamında gözaltına alınanlara işkence, teröre karşı mücadele adı altında yargısız infaz ve insanlık dışı uygulama iddiaları konusundaki kaygılarını dile getirmiştir. İşkenceyle Mücadele Komitesi, 2015'te barış sürecinin sona ermesinin ardından, gördükleri ve iddia edilen tehditlere karşılı verirken ya da Güneydoğu Anadolu'da başlatılan terörle mücadele operasyonları sırasında, emniyet yetkililerinin bu tür eylemlere katıldıklarını bildiren güvenilir kaynaklardan söz etmektedir. İşkenceyle Mücadele Komitesi ayrıca, iddia edildiği üzere, bu tür eylemleri gerçekleştirenlerin dokunulmazlıklarının olması, iktidar partisinin Komitenin daha önce ortaya koyduğu infazların hesabını sormaktan kaçınması, Türk hükümetinin, ailelerin güvenlik güçleri ile silahlı gruplar arasında çatışmalarda ölen yakınlarının cesetlerini almalarına izin vermemesi, böylelikle ölüm nedenlerinin soruşturulmasını engellemesini de kınadı. Komite ayrıca, güvenlik operasyonlarının yürütüldüğü bölgelerde uygulanan sokağa çıkma yasaklarının bölge halkının, sağlık, gıda gibi temel ürün ve hizmetlere erişimini engellediği, ciddi boyutlara varan acı ve eziyete yol açtığı konusundaki ciddi kaygılarını da dile getirdi.²¹

VII. Uluslararası Hukuka Göre Devletin Görevleri

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) iktidara geldiği 2002'den bu yana hükümet, ekonomik ve toplumsal haklar konusundaki yükümlülüklerini yerine getirmemiş, ülke nüfusunun yaşama koşullarının iyileştirilmesinde ayrımcılığı önlemeye yönelik adımları atmamıştır. Özelleştirme ve yapısal düzenleme programlarının özel sektör gayrimenkul yatırım planları lehine alan açmak amacıyla özellikle Kürtler ve toplumun marjinal kesimleri gibi azınlıklar hedeflenerek yoksul kesime zarar verilmiştir.²²

¹⁸ İnsan Hakları Konseyi, a.g.e. par. 89.

¹⁹ İnsan Hakları Konseyi, a.g.e. par. 5, 31, 32, 33, 42, 63, 83.

²⁰ Avrupa İrkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu, "ECRI Conclusions on the implementation of the Recommendations in Respect of Turkey Subject to Interim Follow-up," CRI(2014)6, 5 Aralık 2013, par. 167, erişim adresi: <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Turkey/TUR-IFU-IV-2014-006-ENG.pdf>.

²¹ İşkenceyle Mücadele Komitesi, "Concluding observations on the fourth periodic report of Turkey," 11 Mayıs 2016, par.

11-14, erişim adresi:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCAT%2fCOC%2fTUR%2f23920&Lang=en.

²² Uluslararası Habitat Koalisyonu ve İstanbul Kent Hareketleri, "Stakeholder submission to the Universal Periodic Review of the Republic of Turkey- 2014," 9 Temmuz 2014, erişim adresi: <http://www.hlrn.org/img/documents/HIC->

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (56. ve 57. maddeler) yurttaşlarının sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğunu, bu gereksinim ve hakların sağlanmasına yardımcı olmanın devletin görevi olduğunu kabul eder. Ayrıca, Türkiye, "herkese, kendisi ve ailesi için beslenme, giyim ve konut dâhil, yeterli bir yaşam düzeyi ve yaşama koşullarını sürekli olarak geliştirme hakkı" tanıyan Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesini 2003 yılında kabul etmiştir. Dolayısıyla Türkiye, burada kabul ettiği hakları tanımak ve sözleşmenin elverişli konut hakkına ilişkin 4 no.lu ve zorla tahliyeye ilişkin 7 no.lu Genel Yorumlar'ında tanımlanan ilkeleri yerine getirmekle yükümlüdür.

Ayrıca, Türkiye'nin imzalamış olduğu Avrupa Sosyal Hakları Sözleşmesi'nin konut edinme hakkına dair 31. maddesi, Hükümet Partilerinin elverişli standartlara sahip konutlara erişimini sağlayacak, tamamen ortadan kaldırmak hedefiyle evsizliği önleme ve azaltmaya yönelik, konut fiyatlarını yeterli maddi kaynağı olmayanların da karşılayabileceği düzeyde olmasını sağlayacak tedbirleri almasını gerektirmektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin protokolünün 1. maddesinde "Her gerçek ve tüzel kişinin mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Bir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve yasada öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabilir," denmekte, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 17. maddesi vurgulanmaktadır: "Hiç kimse keyfi olarak mal ve mülkünden mahrum edilemez."²³

İnsanın saygın bir yaşam standardına sahip olma hakkından doğan elverişli konut hakkı, tüm ekonomik, sosyal ve kültürel hakların sürdürülmesinde temel öneme sahiptir, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesinin belirttiği gibi, insanın birçok sivil ve siyasi hakkının ayrılmaz bir parçasıdır. Genel Yorumların 4 no.lu maddesinde belirtildiği gibi, "konut hakkı" dar ve sınırlı bir anlamda yorumlanmamalı, yerine, insanın bulunduğu yerde güven, barış ve saygınlık içinde yaşaması olarak düşünülmelidir. Elverişli konut, yedi temel unsurdan oluşur: Kullanım hakkının yasal güvenliği; hizmet, malzeme, tesis ve altyapının kullanılabilirliği; ödenebilirlik; oturulabilirlik; erişilebilirlik; konum; kültürel elverişlilik.

Tüm ekonomik, sosyal ve kültürel haklar gibi, uygulamanın Devlet'in özgür irade, ayırım yapılmaması, cinsiyet eşitliği, hukukun egemenliği, kaynakların azami kullanılabilirliği, ilerlemeci uygulama (geriye gitmeme) ve uluslararası işbirliğine dair güvencesi altında yürütülmesi gerekir. Buna göre, uygulanan politika ve yasaların zaten avantajlı olan sosyal kesimlere, diğer yurttaşların sırtından avantaj sağlaması değil, yerine azınlıklar gibi dezavantajlı kesimlere öncelik vermesi gerekir. Yönetişim düzeyinde, insan hakları anlaşmaları, Devletlerin, yerel kamu kurumları ve yerel yönetimler de dâhil olmak üzere, çeşitli resmî makamlar arasında ilgili politikalar arasında uzlaşma sağlamak ve elverişli konut hakkını karşılamak amacıyla koordinasyonu sağlamak için gereken adımları atmalarını gerektirir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 43/181 sayılı kararında "[Hükümetlerin] temel yükümlülüğünün, zarar vermek ve yıkmak değil, konutları ve çevrelerini korumak ve

[HLRN_Submission_UPR_2014_FINAL.pdf](#).

²³ 17. Madde.

geliştirmek" olduğu, "insanların evlerinden ve topraklarından haksız, zorla tahliye edilmeye karşı yasalarla korunması gerektiği" belirtilmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, "zorla tahliye uygulamasının insan haklarının, özellikle elverişli konut edinme hakkının ağır bir ihlâli olduğunu" onaylamış, "hükümetleri, zorla tahliye uygulamalarını ortadan kaldırmaya yönelik olarak her düzeyde acil önlem almaya " çağırmıştır.²⁴

Uluslararası standartlar da "ağır insan hakları ihlâllerine uğrayanların" çözüm ve tazminat hakkını sağlamaktadır.²⁵ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, aksi kanıtlanmadığı sürece zorla tahliye uygulamalarının Sözleşmenin gerekliliklerine aykırı olduğu, bu tür uygulamaların ancak çok olağanüstü koşullarda ve uluslararası hukukun ilgili ilkeleri doğrultusunda savunulabileceği görüşündedir. Zorla tahliye uygulaması, yaşama hakkı, kişinin güvenlik hakkı, özel, aile ve ev yaşamının gizliliği hakkı, mülkünü barışçıl biçimde kullanma hakkı gibi sivil ve siyasi hakların ihlâlini de getirebilir.

Genel Yorumların 7. maddesi, zorla tahliyelerin çoğunlukla toplumların zorla başka bir bölgeye taşınmasıyla, ülke içi yer değiştirmeler ve silahlı çatışma koşullarında zorunlu taşınmalarla bağlantılı olarak yaşandığını belirtmektedir. Yorumda, tüm bu bağlamlarda elverişli konut hakkının ve zorla tahliye edilmeme hakkının, iktidar partilerine dayandırılması mümkün olan daha geniş kapsamlı eylemler ya da dışlamalarla ihlâl edilebildiği belirtilmektedir. Bu anlamda, birçok zorla tahliye örneğinin, uluslararası silahlı çatışma, iç karışıklık, toplumsal veya etnik şiddet sonucunda tahliye gibi, şiddet olaylarıyla ilişkili olduğu, nitekim yerli halkların, etnik ve diğer azınlıkların, diğer savunmasız birey ve grupların zorla tahliye uygulamalarından orantısız biçimde mağdur oldukları görülmektedir.

Zorla tahliyenin diğer örnekleri gelişme adı altında, baraj veya diğer büyük ölçekli enerji projeleri gibi geliştirme ve altyapı projeleri kapsamında yürütülen kentsel yenilenme, konut iyileştirme, kent güzelleştirme programlarıyla ilişkili arazi alım tedbirlerinde görülmektedir. Cezalandırıcı tedbir olarak zorla tahliye ve konut yıkma, Sözleşme'nin ilkelerine de aykırıdır, Genel Yorumlar'ın 7. maddesi ayrıca Cenevre Sözleşmesi'nin, kesinlikle zorunlu olduğu askeri haller dışında sivil nüfusun yerlerinden edilmelerini, özel mülkünü yıkımını men eden 1949 ve 1977 tarihli protokollerinde yer alan yükümlülöklere de atıfta bulunmaktadır.²⁶ Dördüncü

²⁴ İnsan Hakları Komisyonu, *forced eviction*, 1993/77, 10 Mart 1993, erişim adresi: <http://www.hlrn.org/img/documents/ECN4199377%20en.pdf>.

²⁵ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, "Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law," A/RES/60/147, 21 Mart 2006, erişim adresi: http://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_60-147/ga_60-147_e.pdf.

²⁶ Türkiye, insan haklarına ilişkin Cenevre Sözleşmelerini kabul etmiş, ancak Sözleşme koşullarını, iç çatışmalar ve Yüksek Akit Taraflar'ın knedi nüfuslarına yönelik eylemlerini de içererek, silahlı çatışma durumlarına genişleten 1977 Protokollerini kabul etmemiştir. Yine de, bu Protokollerin teamül hukukunun bir parçası olduğu yaygın biçimde kabul edilmektedir. Michael J. Matheson, "The United States Position on the Relation of Customary International Law to the 1977 Protocols Additional to the 1949 Geneva Convention," American Red Cross Washington College of Law Altıncı Uluslararası İnsancıl Hukuk Yıllık Konferansı: Uluslararası Teamül Hukuku ve 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek 1977 Protokolleri Çalıştayı, *American University International Law Review*, Cilt 2, Sayı 2 (1987), ss. 419–39, erişim adresi: <http://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1660&context=auilr>.

Cenevre Sözleşmesi'nin 49. maddesi, askeri zorunluluk hâlleri dışında kişilerin başka yere taşınmasını men etmekte ve bu kişilerin "bu bölgedeki söz konusu çarpışmalar sonlanır sonlanmaz evlerine dönmelerinin sağlanacağı," tahliye döneminde barındırıldıkları yerde mümkün olduğunca elverişli donanımın sağlanacağı söylenmektedir.

Bu ilkelerin ışığında, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, yeterli bir karşılığı ya da alternatif konut sağlanmadan uygulanan zorla tahliyeler konusundaki kaygılarını defalarca dile getirmiştir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Türkiye'yi, kentleşme projelerini düzenleyen yasal çerçeveyi, uygulamalardan etkilenen yurttaşlara karşılığının verilmesi ve/veya alternatif konut sağlanacağı şekilde gözden geçirmeye çağırmıştır.²⁷ Bu reform Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi Genel Yorumlar 9. maddesi ile, ayrıca Türkiye'nin henüz imzalamadığı Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (1969) ile mutlak uyum içinde yürütülmelidir.²⁸

Bakanlar Kurulu'nun Mart 2016 tarihli Kamulaştırma Kararı hem bu ilkelere aykırıdır, hem de tüm Suriçi halkına karşı acımasız, insanlık dışı, aşağılayıcı bir davranıştır. Bu, silahlı çatışmaların sorumluları olarak görülen ya da sorumluları oldukları düşünülen kişilere uygulanan bir cezadan ibaret değildir. Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 33. maddesi, Üçüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 26. ve 67. maddeleri, Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 1996 tarihli Barışa ve İnsanlığın Güvenliğine Karşı İşlenen Suçlar Yasası Tasarısı'nın 20(f)(ii) maddesi, 1974 tarihli Birleşmiş Milletler Olağanüstü ve Silahlı Çatışma Hallerinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına Dair Bildiri'nin 1977 tarihli I Sayılı Ek Protokolünün 5. Paragrafının 75(2)(d) maddesi altında toplu cezalandırmalar açıkça men edilmekte ve "askeri operasyonlar sırasında veya işgal altındaki topraklarda [...] çatışmanın taraflarınca [...] konutları tahrip etme ve zorla göç ettirme gibi, [...] fiiller suç olarak kabul edilmektedir."²⁹ Türkiye, toplu cezalandırmayı men etmek veya zorla tahliyeyi suç olarak kabul etmeye yönelik yasal ya da idari bir girişimde bulunmamıştır.

Buna göre, 4. Cenevre Sözleşmesi'nin 33. maddesi, hiç kimsenin kişisel olarak işlemediği bir suçtan dolayı cezalandırılmayacağına hükmetmekte, halkın toplu olarak cezalandırılmayacağını açık bir şekilde belirtmektedir. Sözleşme'nin 53. maddesi, bireysel olarak veya topluca özel kişilerin ya da kamunun, diğer resmî kuruluşların, toplumsal veya ortaklık kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan kişisel mülke herhangi bir zarar verilmesini men etmektedir. Son olarak, Sözleşme'nin 147. maddesi, askeri zorunluluk dışında ve kanunsuz, nedensiz olarak kapsamlı yıkım ve kamulaştırma uygulamalarını ağır ihlâl olarak değerlendirmektedir. Suriçi'nde en az 1100 yapının kısmen veya tamamen yıkılması, 6.392

²⁷ İnsan Hakları Konseyi, "Compilation prepared by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights in accordance with paragraph 15 (b) of the annex to Human Rights Council resolution 5/1 and paragraph 5 of the annex to Council resolution 16/21 - Turkey," A/HRC/WG.6/21/TUR/2, Kasım 2014, par. 72.

²⁸ 27. ve 53. maddeler, *Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (1969)*, erişim adresi: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-1&chapter=23&Temp=mtdsg3&lang=en.

²⁹ Kızıl Haç Uluslararası Komitesi, "Practice Relating to Rule 103. Collective Punishments," erişim adresi: https://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v2_rul_rule103_.

parşel arazinin kamulaştırılması, kapsamlı yıkım ve mülkün kamulaştırılması tanımına uymakta, dolayısıyla Sözlęme'nin ağır ihlâli anlamına gelmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, Genel Yorumların 7. maddesinde belirtilen yükümlülüklerini ihlâl ederek yürüttüğü zorla tahliyelerle, insanın elverişli konut hakkına dair Genel Yorumların 4. maddesinde belirtilen yedi unsurun tamamını ihlâl etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, bölge halkının birçok insani hakkını, ayrıca ülkelerinde güven, barış ve saygınlık içinde yaşama hakkını da ihlâl etmektedir.

VIII. Bugüne kadar ne yapıldı

Siyasi kişilikler, STK'ler, yerel, bölgesel ve uluslararası kuruluşlar Diyarbakır'daki duruma tepki göstererek olayları, kamulaştırma sürecini ve yaşanan gelişmeleri kınamak amacıyla harekete geçmişlerdir.

Mart 2016'daki bir meclis oturumunda HDP'li milletvekilleri hükümete, hiçbir hukuki gerekçeye dayanmayan Kamulaştırma Kararı'nın altında yatan gerçek nedenleri sordular.³⁰ Bunun üzerine, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın önderliğindeki AKP'li meclis üyeleri, amacının Kürt milletvekillerini ekarte etmek olduğu düşünölen bir maddeyi apar topar Anayasaya ekleyerek milletvekillerinin dokunulmazlıklarını kaldırdılar. Dokunulmazlıklarının kaldırıldığı aynı gün HDP Eř Başkanları, Birinci Dünya İnsanı Yardım Zirvesi açılışı öncesinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki Moon'a dikkatini Sur'da yaşananlara çeken bir mektup gönderdiler.³¹

Diyarbakır Belediyesi, Sur ilçesindeki kültürel mirasın yıkımına dair birkaç rapor hazırladı. Belediye, bu raporları ve yaptığı incelemelerin sonuçlarını Diyarbakır Belediyesi Alan Başkanlığı dairesinin yapılacak tüm değerlendirmeye, rehabilitasyon ve düzenleme süreçlerine dâhil edilmesi talebiyle Kültür ve Turizm Bakanlığı, UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi ([ICOMOS](#)), Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Risklere Hazırlık Komitesi'ne ([ICORP](#)) sundu. Yani, yapılan uygulamalar ICORP'un 2012 İstanbul Bildirisi: Risk Durumlarında Kültürel Mirasın Korunması ilkelerini delmektedir.³²

Sayıları 300'ü aşan sivil toplum örgütü, 30 Mart'ta yayımladıkları [ortak bildiriyle](#) kamulaştırma kararına tepki gösterdi. Ortak bildiriye imzası bulunan Mimarlar Odası Diyarbakır Şube Başkanı Şerefhan Aydın, odanın Kamulaştırma Kararı'nın iptali için dava açacağını duyurdu.

Diyarbakır Barosu, sokağa çıkma yasağı altındaki aileler adına Avrupa İnsan Hakları

³⁰ "HDP co-chair slams decision to expropriate Sur," *Hurriyet Daily News* (29 Mart 2016), erişim adresi: <http://www.hurriyetdailynews.com/hdp-co-chair-slams-decision-to-expropriate-sur.aspx?pageID=238&nID=97067&NewsCatID=338>.

³¹ Eř Başkanlar Figen Yüksekdağ ve Selahattin Demirtaş'ın 20 Mayıs 2016'daki Birinci Dünya İnsanı Yardım Zirvesi vesilesiyle BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon'a yazdıkları mektup, erişim adresi: <https://hdpenglish.wordpress.com/>.

³² Yıldız Teknik Üniversitesi ve ICOMOS-ICORP'un Risk Durumlarında Kültürel Mirasın Korunması: Fırsatlar ve Tehditler Uluslararası Sempozyumu Bildirgesi, 15-17 Kasım 2012, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, erişim adresi: <http://icorp.icomos.org/index.php/news/39-the-istanbul-statement-2012>.

Mahkemesi'ne yaptığı başvuruyla Sur ve Güneydoğu Anadolu'nun diğer kentlerinde sokağa çıkma yasaklarının sonlandırılmasını talep etti. Aynı başvuruyu daha önce Türk mahkemelerine yapan Av. Neşet Girasun'un başvurusunun birkaç saat içinde reddedilmesi üzerine avukatlar dosyayı Eylül ayında AİHM'ne gönderdiler. AİHM, sokağa çıkma yasakları sırasında devlet eliyle yürütülen suiistimalleri kınamakla birlikte sokağa çıkma yasağı getirilmesini yasalara aykırı olarak niteledi.³³

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Nisan 2016 ortasında Diyarbakır'ı ziyaret ettiğinde bölgenin bazı yerlerindeki yıkımın sarsıcı boyutlara vardığını dile getirerek kınadı. Bu misyonun raporu yakında yayımlanacaktır. Halen, Venedik Komisyonu ve Avrupa Konseyi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Diyarbakır Barosu'nun da başvurusu üzerine sokağa çıkma yasaklarının meşruluğunu incelemekte.

Mayıs ayı sonlarında Diyarbakır'ı ziyaret eden Uluslararası Af Örgütü temsilcileri Sur halkının bölgeden çıkarıldığına ve ilçede buldozerlerin çalıştığına tanık oldular. Londra merkezli örgüt, sokağa çıkma yasaklarının uygulanma biçimine dikkat çekti,³⁴ ancak askeri operasyonların ekonomik, sosyal ve kültürel haklar üzerindeki sonuçlarına dair henüz bir bildirimde bulunmadı.

Sonuç

Bölgedeki, aralarında Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin de bulunduğu taraflardan alınan raporların ışığında, Suriçi'nde, yalnızca yerinden edilen ve mülksüzleştirilen on binlerce bölge sakini açısından değil, Türkiye Cumhuriyeti'nde geniş anlamdaki devlet yönetimi açısından da vahim bir durumun yaşandığı anlaşılmaktadır. Diyarbakır Suriçi'nin korunması, insan haklarına dayanan bir yönetim biçiminin oluşturulması ve mağduriyetlerin telafi edilmesi daha fazla çatışmanın yaşanmaması için zorunludur.

Uluslararası Habitat Koalisyonu'nun üyeleri, insan yerleşimlerinin Türkiye Cumhuriyeti'nin politikalarının bir parçası olarak yıkıldığını görmekten büyük bir kaygı duymaktadır. Suriçi'nde yaşananlar, yerinden edilme ve yaşam alanlarının yıkımının düstur haline gelmesi tehdidi altındaki, çatışmanın zaten patlama noktasına geldiği bir bölgedeki genel toplum yöneliminde belirleyici olabilir.

Araştırma heyetinin bölgeye yeniden gelmesi, Habitat Gündemi döneminin uygulanması, Ekim 2016'da yapılacak olan Habitat III öncesinde, Uluslararası Habitat Koalisyonu bu vesileyle tüm tarafları şiddete son vermeye, bugün yeniden alevlenen çatışmaların kökeninde yatan ayrımcı ideoloji ve uygulamaları ortadan kaldırmak için çalışmaya çağırılmaktadır.

Özellikle yukarıda belirtilen Türk makamlarını,

- Suriçi'nde süregelen yıkımlara ve yasaklara ivedilikle son vermeye;

³³ Tom Stevenson, *Death and destruction in Diyarbakir*, DW, 21 Ocak 2016; erişim adresi:

<http://www.dw.com/en/death-and-destruction-in-diyarbakir/a-19009781>

³⁴ Uluslararası Af Örgütü, "Turkey: Indefinite 24-hour curfew, over 200,000 in danger," EUR 44/3178/2016, 11 Ocak 2016, erişim adresi: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur44/3178/2016/en/>.

- Kamulaştırma Kararı'nı iptal etmeye ve Kararın uygulanmasına yönelik atılan herhangi bir adımı telafi etmeye;
- Mülksüzleştirilen ve yerlerinden edilen kesimlerin, mülklerinde oluşan hasarı ve zorla tahliye sürecinde uğradıkları diğer zararları telafi etmeye;
- Güvenlik güçleri ve siyasi yetkililerce yapılan insan hakları ve insancıl hukuk ihlallerinin soruşturulmasını, faillerinin sorumlu ve yükümlü tutulmasını sağlamaya;
- Evsiz kalanlara elverişli konut seçeneği sağlanmasına yönelik acil önlemler almaya;
- Tüm yurttaşlar ve bölge sakinlerinin haklarına ilişkin olarak uluslararası hukukun gerektirdiği tüm yükümlülükleri, saygı, koruma, elverişli konut hakkı, ayrıca güvenlik, barış ve saygınlık içinde yaşama hakkı da dâhil olmak üzere, yerine getirmeye;
- Olaylardan etkilenen halk ve yerel kurumlarla (bölgedeki kamu kurumlarıyla) , başta Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin Genel Yorumlar'ın 7. maddesi olmak üzere insan hakları ilkeleri ve kentlerinde yaşama hakkı doğrultusunda açık bir diyalog başlatmaya;
- Tarihi yapıların korunmasına yönelik gerekli adımları atmaya, uluslararası hukuk altında bu tür ağır ihlallerin tazmin edilmesine yönelik olarak benimsenen ilkelere uygun olarak verilen zararın soruşturulması ve telafi edilmesini sağlamaya;

çağırıyoruz.